

Bronisław Sitek

Zadania "municipium" w świetle "lex Irnitana" : przyczynek do studiów nad prawem municypalnym w starożytnym Rzymie

---

Zeszyty Prawnicze 6/1, 159-171

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BRONISŁAW SITEK

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski

ZADANIA *MUNICIPIUM* W ŚWIETLE *LEX IRNITANA*.
PRZYCZYNEK DO STUDIÓW NAD PRAWEM
MUNICIPALNYM W STAROŻYTNYM RZYMIE

1. UWAGI WSTĘPNE

Historia samorządności, czy inaczej mówiąc autonomii społeczności lokalnej, swoimi korzeniami sięga czasów Starożytnego Rzymu. Po okresie wojen punickich zdynamizował się proces romanizacji terenów podbitych czy uzależnionych, zaś na półwyspie Apenińskim proces latynizacji. Istniejące miasta – państwa były albo podbijane albo uzależniane od Rzymu poprzez system przymierzy. Miasta te stopniowo traciły swoją suwerenność i powoli uzależniały się od Rzymu, przyjmując system administracji republikańskiej. Analiza ustrojów poszczególnych miast pozwala jednak zauważyć, że pomimo romanizacji i latynizacji terenów podbitych, lokalne społeczności zachowały swoją specyfikę¹. W ten sposób zaczęły powstawać *municipia civium Romanorum*.

W okresie końca republiki, Rzymianie zaczęli zakładać miasta od podstaw, zwane koloniami – *colonia*, których organizacja w całości była wzorowana na ustroju republikańskim. Już pod koniec I wieku

---

¹ Więcej o procesie romanizacji terenów podbitych B. SITEK, 'Novus ordo rerum Augustea'. Pierwsza próba zjednoczenia Europy, [w:] I Forum Unii Walutowej. Unia walutowa a przyszłość Polski i krajów Europy Środkowowschodniej, Olsztyn 2000, s. 185 i n.

po Chr. różnica pomiędzy municypiami a koloniami ulegała powolnemu zatarciu². Terenem, na którym dynamicznie rozwijały się municypia była Hiszpania, tam też znajdowała się miejscowość zwana Irni, położona w dzisiejszej Andaluzji. Zachowana prawie w całości *lex Irnitana* dostarcza romanistom wiele nowych możliwości badawczych³.

Podjęcie tematu badawczego z zakresu prawa municypalnego pozwala szukać odpowiedzi na pytanie o związki systemu municypalnego z współczesnym systemem samorządowym. Już pobieżna analiza porównawcza administracji municypalnej z samorządową ukazuje wiele podobieństw i różnic zarazem. Niemniej jednak można powiedzieć, że *municipium* było prototypem współczesnych gmin miejskich. Organizacje te posiadały własne władze lokalne, z zasady wybierane przez lokalną społeczność zebraną za zgromadzeniach ludowych⁴.

Struktura władzy w *municipium* była podobna do organów władzy istniejących w okresie republikańskim w Rzymie. Wprawdzie nie znano trójpodziału władzy, jednak można powiedzieć, że organem uchwałodawczym byli dekurionowie, odpowiednik dzisiejszej rady miasta, oraz duowirowie, odpowiednik dzisiejszego burmistrza⁵. Władza lokalna była również wyposażona w uprawnienia sędownicze, co współcześnie nie występuje.

---

² Więcej o organizacji municypalnej i kolonii w starożytnym Rzymie S. WRÓBLEWSKI, *Zarys wykładu prawa rzymskiego. Historia stosunków wewnętrznych Rzymu i źródeł prawa. Losy prawa rzymskiego po śmierci Justyniana. Nauki ogólne rzymskiego prawa prywatnego*, Kraków 1916, s. 28 i n.

³ Miejscowość Irni znajdowała się w prowincji Betica. Niestety, nie zachowały się żaden wzmianki o dokładnym położeniu tej miejscowości. Tekst ustawy był wryty na sześciu tablicach z brązu, które zostały odkryte wiosną 1981 r., na polu, w pobliżu miejscowości El Saucejo. Więcej o *lex Irnitana* B. SITEK, *Organy władzy w 'municipium' Irni. Ze studiów nad prawem municypalnym w Starożytnym Rzymie*, «Journal of Modern Science» 1.1 (2005), s. 22 wraz z literaturą w przedmiocie badań.

⁴ Uprawnionymi do głosowania byli mężczyźni, mający status ludzi wolnych, zamieszkujący w Irni. Tak określone czynne prawo wyborcze było standardem w ówczesnym świecie.

⁵ Więcej o początkach powstawania municypiów F. CÀSSOLA, L. LABRUNA, *Linee di una storia delle istituzioni repubblicane*³, Napoli 1991, s. 226 i n. Autorzy tej

2. MUNERA PUBLICA A ZADANIA GMINY

Współczesna koncepcja zadań własnych jednostek samorządu terytorialnego, a w szczególności gminy, swoimi korzeniami sięga doby nowożytnej. Akty prawne, ustawy, w sposób wyraźny określają zadania spoczywające na danej jednostce samorządowej jako takiej. Ich realizacja i odpowiedzialność za wszelkie nieprawidłowości spoczywa na organach konkretnej gminy. W Starożytnym Rzymie nie istniała koncepcja zadań własnych, a tym bardziej zleconych municypiom. Zadania, celem których było zaspakajanie potrzeb lokalnej społeczności, były przypisywane konkretnym organom, czyli *magistratus*. To organy municypiów miały określone zadania do spełnienia.

Pojęcie *munus*, które występuje w powiązaniu z zadaniami wyznaczonymi urzędnikom municypalnym, również w innych ustawach, oznacza obowiązek, powinność, czy ciężar, który spoczywa na danym urzędniku⁶. Było to jednak pojęcie nieostre, bowiem mogło oznaczać obowiązki i zadania spoczywające tak na osobach prywatnych jak i publicznych. W okresie późnoklasycznym wykształciła się nauka dotycząca teorii obowiązków. Z tym jednak, że podział obowiązków na *munera publica* i *privata* nie był wyraźny nawet pod koniec okresu klasycznego. Poklasyczny prawnik Hermogonianus wylicza obowiązki wchodzące w skład zadań określanych mianem *munera publica*⁷, i są to: zapewnienie odpowiedniej ilości zboża dla ludności, utrzymanie infrastruktury, zwłaszcza wodociągów i kanalizacji, urządzenie wyścigów konnych, utrzymanie dróg publicznych, term, rozdawnictwo zboża, itp. Są to te same nieomalże zadania, które zostały wyliczone w art. 19 *lex Irmitana* przy kompetencjach edyla.

---

pozycji widzą proces tworzenia municypiów jako romanizację terenów podbitych przez Rzymian. Por. również L. MROZEWICZ, *Rozwój ustroju municypalnego a postępy romanizacji w Mezji Dolnej*, Poznań 1982.

⁶ Por. J. SONDEL, s. v. *munus*, [w:] *Słownik łacińsko-polski dla prawników*, Kraków 2001, s. 644.

⁷ D. 50,4,1,2 (Hermog. 1 ep.).

Organizacja *municipium* miała służyć przede wszystkim zaspakowaniu potrzeby lokalnej społeczności, dlatego kompetencje *magistratus* nie ograniczały się wyłącznie do zadań wyliczonych w art. 19 ustawy z Irni⁸, ale również uzupełniane były o nowe na podstawie zasady domniemania kompetencji. Oznacza to, że lokalne władze musiały realizować również te zadania, które nie były zarezerwowane dla Rzymu lub namiestnika prowincji⁹.

W art. 19 jest mowa o uprawnieniach i zadaniach edylów, wśród których wymienia się: zabezpieczenie miasta w produkty żywnościowe, piecza nad budynkami sakralnymi, miejscami świętymi i kultem, murami miejskimi, drogami, dzielnicami, kanalizacją, łaźniami miejskimi, targowiskami, systemem miar i wag, troska nad bezpieczeństwem publicznym, gdy jest to konieczne. Ten zakres uprawnień edyla mógł być jeszcze rozszerzony. Ten zakres kompetencji kontrolnych edyla był jednocześnie odbiciem zadań stawianych przed lokalnymi władzami. Stąd można zadania te podzielić na aprowizacja miasta, życie religijne i kulturalne, infrastruktura i bezpieczeństwo.

O *munera publica* w literaturze romanistycznej znajduje się kilka opracowań, wśród których należy wymienić takich autorów jak F. Grelle¹⁰, G. Susini¹¹, L. Neesen¹², Chr. Bruschi¹³ H. Horst-

---

⁸ W języku polskim funkcjonuje pojęcie ustaw municypalnych, które w rzeczywistości pełniły funkcję podobną do współczesnego statutu miasta. Z tą jednak różnią, że ustawy te były nadawane miastom przez cesarzy, nie zaś uchwalane przez lokalne organy stanowiące prawo.

⁹ Więcej o zadaniach *municipium* F. M. AUSBÜTTEL, *Die Verwaltung des römischen Kaiserreiches. Von der Herrschaft des Augustus bis zum Niedergang des Weströmischen Reiches*, Darmstadt 1998, s. 41 i n.

¹⁰ F. GRELLE, 'Munus publicum' – *Terminologia e sistematiche*, «Bollettino della Biblioteca degli Istituti Giuridici Univ. Napoli» 5 (1959), s. 325-246.

¹¹ G. SUSINI, 'Magister Munerum'?, «Felix Ravenna» 82 (1960), s. 117-123.

¹² L. NEESEN, *Die Entwicklung der Leistungen und Ämter ('munera et honorés') im römischen Kaiserreich des zweiten bis vierten Jahrhunderts*, «Historia» 30 (1981), s. 203-235.

¹³ CHR. BRUSCHI, *Les 'munera publica'. L'état de la cité au début du bas empire*, [w:] *Sodalitas, Scritti in onore A. Guarino*, III, Napoli 1984, s. 1311-1331.

kotte¹⁴. Temat z zakresu badań nad zadaniami *municipium* nie był zasadniczo podejmowany przez polskich romanistów. Był on poruszany przy okazji szerszych opracowań dotyczących *municipium*¹⁵.

3. *CURA ANNONAE*

Jednym z podstawowych zadań władz *municipium* Irni była aprowizacja miasta, czyli zabezpieczenie lokalnej społeczności w wystarczającą ilość żywności. To zadanie, trudne do zrozumienia współcześnie, w dobie nadprodukcji żywności, było realizowane przez edylów (art. 19). Obowiązek aprowizacji miasta przez edylów został zachowany w municypiach również w okresie pryncypatu. W Rzymie obowiązek ten przeszedł na nowo powstały urząd *praefecti annonae*¹⁶.

System zabezpieczenia lokalnej społeczności w żywność był powszechnie stosowany, poczynając od Starożytnego Rzymu. Termin *cura annonae*, bo tak określano łacińskim terminem zespół działań mający na celu zaspokojenie elementarnych potrzeb lokalnej społeczności, mógł oznaczać zaopatrzenie miasta Rzymu w zboże, bezpłatne rozdawnictwo zboża lub po zaniżonej cenie, a także zespół *magistratus* zajmujących się organizacją transportu zboża¹⁷. Organi-

---

¹⁴ H. HORSTKOTT, *Systematische Aspekte der 'munera publica' in der römischen kaiserzeit*, «Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik» 111 (1996), s. 233-255.

¹⁵ O municypiach w polskiej romanistyce pisał T. KOTULA, *Les curies municipales en Afrique romaine*, Wrocław 1968; TENŹE, *Zum Problem der Municipalkurien in Afrika*, [w:] *Afrika und Rom in der Antike*, Halle 1968, s. 229-236; TENŹE, *Studia nad genezą municypalnych kurii w rzymskiej Afryce*, «Acta UW» 118 «Antiquitas» 3 (1970), s. 87-132; TENŹE, *Z badań nad ustrojem municypalnym epoki późnego Cesarstwa. Afrykańskie municypia i kolonie*, «Przeł. Hist.» 64.3 (1973), s. 445-468. Dalsza literatura w przedmiocie M. ZABŁOCKA, *Romanistyka polska po II wojnie światowej*, Warszawa 2002, s. 145.

¹⁶ Por. więcej o *praefecti annonae*, W. SONTHEIMER, s. v. *Annona*, [w:] *Der Kleine Pauly*, I, München 1979, szp. 363 i n.

¹⁷ Por. *Słownik kultury antycznej*, pod red. L. WINNICZUK, Warszawa 1983, s. 36.

zacja aprowizacji miasta w żywność wykształciła się w okresie republikańskim i powierzona edydom. Zboże było dostarczane do Rzymu z prowincji, głównie z Egiptu¹⁸.

Zabezpieczenie Miasta w żywność rodziło liczne okazje do nadużyć, wśród których na pierwszym miejscu było podnoszenie cen żywności poprzez podejmowanie działań sprzecznych z uregulowaniami rynku. Do takich działań zaliczano monopolizowanie rynku w celu wywołania wzrostu cen żywności. Stąd August w 18 roku przed Chr. wydał *lex Julia de annonae*, wprowadzając kary dla tych, którzy zajmują się gromadzeniem nadmiernych zapasów żywności lub powodują zwyczajowanie jej cen¹⁹. Ulpian tak określił główną ośnowę tej ustawy: *Lege Julia de annonae poena statuitur adversus eum, qui contra annonam fecerit societatemve coierit, quo annonae carior fiat*²⁰.

W art. 75 występuje zapis zakazujący dokonywanie tajemnych porozumień między handlowcami w celu wywołania podwyżki cen. Mówiąc językiem współczesnym, chodziło o zakaz monopolizacji rynku. Zakaz ten obejmował tworzenie porozumień, jak i spółek mających za cel sprzedaż towarów po zawyżonej cenie lub też wykupywanie towaru i wymuszanie w ten sposób wzrostu cen. Sprawcy takiego działania byli karani grzywną w wysokości 10 tys. sesterców.

4. BEZPIECZEŃSTWO LOKALNE

Jedną z funkcji władz municypalnych było zapewnienie mieszkańcom bezpieczeństwa. Koncepcja bezpieczeństwa powiązana zawsze jest z kształtem życia lokalnego. Stąd też troska o eliminację zagrożeń lokalnych dotyczyła zaledwie kilku zdarzeń, gdy tymczasem współcześnie koncepcja bezpieczeństwa nawet lokalnego,

---

¹⁸ Por. E. HÖBENREICH, *Annonae. Juristische Aspekte der stadtrömischen Lebensmittelversorgung im Prinzipat*, Graz 1997; B. SIRKS, *'Qui annonae urbis serviunt'*, Amsterdam 1984, s. 45 i n.; TENŽE, *'Qui annonae urbis serviunt'* [Tesi di dottorato], Amsterdam 1984.

¹⁹ Por. W. LITEWSKI, *Słownik encyklopedyczny prawa rzymskiego*, Kraków 1998, s. 155.

²⁰ D. 48,12,2 pr. (Ulp. 9 de off. procon.).

obejmuje szereg działań, które w tamtych czasach nie występowały. Dalej, zasadniczą różnicą w realizacji zadania gwarancji bezpieczeństwa lokalnego polega na tym, że współcześnie jest to głównie zadanie policji, gmina może w nie się włączyć jedynie poprzez tworzenie dodatkowych służb porządkowych, jak np. straż miejska. W tamtych czasach było to zadanie spoczywające głównie na konkretnym urzędniku – *magistratus*.

Jedną z form zakłócania porządku publicznego było wywołanie chaosu na zgromadzeniach ludowych. Stąd w art. 58 wprowadzony był zakaz podejmowania jakiegokolwiek działań zmierzających do zakłócenia przebiegu zgromadzenia ludowego. W tym przypadku chodziło o takie działania, które uniemożliwiały czy to rozpoczęcie takie spotkania czy jego kontynuowanie. Ponadto, działanie to jednak musiało być świadome i zawinione – *Qui aliter adversusve ea fecerit sciens dolo malo ...*, czyli istotną przesłanką odpowiedzialności była wina. Osoba dopuszczająca się takiego czynu była karana grzywną w wysokości 10 tys. sesterców²¹.

Kolejną sferą bezpieczeństwa była ochrona przed nieuprawnionym burzeniem budynków opartych o mur miasta lub zdejmowanie z nich dachów. Zakaz podejmowania takich działań wynikał z ryzyka osłabienia murów obronnych miasta. Stąd jakiegokolwiek działania w strefie przy murach obronnych musiały mieć pozwolenie w formie dekretu dekurionów (art. 62). Odpowiedzialność za tego typu działania była oparta na zasadzie odpowiedzialności obiektywnej – *Qui adversus ea fecerit. ...* W tym przypadku z oskarżeniem przeciwko sprawie mógł wstąpić każdy obywatel – *accusatio popularis*. Jednak kara grzywny miała wyjątkowo restrykcyjny charakter, mianowicie opiewała ona na wysokość wartości powstałej szkody.

W art. 74 znajduje się zakaz brania udziału w nielegalnych zgromadzeniach, bractwach czy stowarzyszeniach²². Ograniczenia

---

²¹ Więcej o zgromadzeniach ludowych i ich organizacji F. CASSOLA, L. LABRUNA, *op. cit.*, s. 179 i n.

²² Więcej o stowarzyszeniach w Rzymie F. M. DE ROBERTIS, *Contributo alla storia delle corporazioni a Roma: la paternità della 'lex Julia de collegiis'*, [w:] *Scritti va-*

w działalności stowarzyszeń czy innych organizacji społecznych sięgają swoimi korzeniami *senatus consultum de Bacchanalibus* z 186 roku przed Chr. Jednak największe znaczenie miała tutaj *lex Julia de collegiis* z 21 roku, ustawa wprowadzona w życie przez Augusta. Cesarz ten kryteria legalności organizacji społecznych²³. W *lex Irnitana* zakaz ten obejmował również uczestniczenia w organizacjach spiskowych, zwłaszcza zbrojnych. Nie można było podejmować takich działań ani osobiście, ani przez osoby trzecie. Ze względu na właściwość miejscową ustawy, zakaz obejmował organizacje działające w obrębie samego *municipium*, oraz zawiązywane spiski w obrębie miasta, wobec lokalnych urzędników, bowiem zamachy na cesarza lub jego urzędników karane były na podstawie odrębnych przepisów jako *crimen maiestatis*. W *lex Irnitana* kara grzywny za działalność w zakazanych organizacjach społecznych wynosiła 10.000 sesterców.

W art. 75 znajduje się dość ciekawy zapis, który współcześnie można by zaliczyć do przepisów antymonopolowych. W myśl tego artykułu nie było wolno podejmować żadnych zadań zmierzających w kierunku wzrostu cen. W szczególności nie wolno było zawierać tajemnych porozumień, kumulować czy ukrywać towaru, powodując tym samy wzmożony popyt. Nie można było też tworzyć spółek, których jedynym celem było podnoszenie cen towarów na rynku.

5. ZADANIA W ZAKRESIE DOKONYWANIA CZYNNOŚCI PRYWATNYCH

Pewne zadania urzędników municypalnych powiązane były z czynnościami cywilnoprawnymi. I tak, duowirowie mieli prawo do wyzwalania niewolników. Ograniczenia w tym zakresie dotyczyły wyzwoleń dokonywanych przez osoby małoletnie. Nie mogli wy-

---

rii di diritto romano, II: *Storia del diritto. Diritto pubblico. Epigrafia giuridica*, Bari 1987, s. 3 i n.

²³ Więcej o ustawodawstwie regulującym działalność różnych form organizacji społecznych B. SITEK, 'Tres facere existimat «collegium»', «Studia Prawnoustrojowe» 1 (2002), s. 29 i n. z dalszą literaturą.

zwoić ci którzy znajdowali się pod czyjąś opieką, a więc nie tylko małoletni ale również kobiety, bez zgody ich opiekuna (art. 28).

Inne ograniczenie związane z wyzwaniem niewolników było powiązane z wiekiem osoby wyzwalającej, mianowicie musiała ona mieć ukończone 20 lat. W przeciwnym razie musiała istnieć ku temu słuszna przyczyna zaaprobowana przez dekurionów. Takie rozwiązanie było pokłosiem ustawodawstwa Augusta, wprowadzającego ograniczenia w zakresie wyzwolenia niewolników²⁴.

W art. 29 jest mowa o uprawnieniu ustanowieniu przez duowira opiekuna. Ustanowienie jednak może być dokonane na podstawie prośby skierowanej do urzędnika.

6. WYSYŁANIE LEGACJI

Jednym z zadań spoczywających na municypiach było utrzymywanie stosunków z sąsiednimi municypiami, namiestnikiem prowincji czy z Rzymem. W cap. 45 została opisana procedura wysyłania legacji. Wysyłanie legacji było powiązane przede wszystkim z podziękowaniami składanymi cesarzowi lub senatowi za mianowanie w danej prowincji dobrego namiestnika. Legacja posłana do Rzymu mogła również udać się z oskarżeniem przeciwko namiestnikowi prowincji czy poborcy podatkowego. Do cesarza można było zwrócić się również o pomoc w przypadku jakiegoś nieszczęścia, jakie dotknęło miasto, np. powódź czy trzęsienie ziemi. Od czasów Augusta liczba spraw, z którymi można było zwrócić się do cesarza była z góry określona, w innych sprawach można było się zwracać do namiestnika prowincji²⁵. Częściej jednak legacje wysyłane były z miasta do miasta na oficjalne uroczystości. Legacja mogła być wysłana również do osób prywatnych w celu zaniesienia dekretu ustanawiającego kogoś tutorem.

---

²⁴ Wymóg posiadania 20 lat przez właściciela wyzwalającego niewolnika został wprowadzony w *lex Aelia Sentia* w 4 roku po Chr. (G. 1,47). Por. M. MARRONE, *Istituzioni di diritto romano*, Palermo 1989, s. 274.

²⁵ Dio Cass. 52,30.

Zasady dotyczące tworzenia legacji i ich kosztów były określane już w *lex Cornelia de provinciis ordinandis* z 81 roku przed Chr²⁶. Na podstawie tej ustawy koszty podróży obejmowały nie tylko wydatki na samej podróży ale również i koszty podarków, jakie legacja wiozła ze sobą. Na te cele w budżecie miasta musiała być zarezerwowana specjalna kwota pieniężna. Liczba uczestników legacji była z góry określona i od czasów cesarza Wespazjana liczyła 3 osoby maksymalnie²⁷. Uczestnicy legacji musieli również posiadać odpowiednie kwalifikacje etyczne, i tak zaszczytu tego nie mogli dostąpić dłużnicy publiczni, czy osoby, które nie posiadały legitymacji procesowej.

7. KULT PUBLICZNY

W świecie starożytnym religia stanowiła istotny element życia społecznego i politycznego. Sprawowanie kultu było jednym z zadań publicznych funkcjonariuszy. W Irni było podobnie. Zgodnie z art. 77 duowirowie co roku byli zobowiązani do przedstawienia dekurionom kalkulacji wydatków na kult publiczny. Ryty religijne były powiązane jednocześnie z zabawami publicznymi i wspólnymi posiłkami.

Lex Irnitana nie dostarcza nam wielu informacji dotyczących organizacji kultu religijnego sprawowanego w tym mieście. Można jednak przypuszczać, że był on podobny do tego w Rzymie połączony z pewnymi lokalnymi zwyczajami. Był on sprawowany przez wyższych urzędników municypalnych, tj. przez dekurionów i kapłanów²⁸.

8. DZIAŁALNOŚĆ PRAWOTWÓRCZA

W *minicipium* Irni podstawowe normy prawne pochodziły z prawa rzymskiego. Prawo lokalne pełniło jedynie funkcję sub-

---

²⁶ Por. W. LIEBENAM, *Städteverwaltung im römischen Kaiserreiche*, Leipzig 1900, s. 83 i n.

²⁷ D. 50,7,5(4), 6 (Marc. 12 *inst.*).

²⁸ Por. F. JACQUES, J. SCHEID, *Roma e il suo Impero. Istituzioni, economia, religione*, tłum. włoskie G. V. MAROGNA, Bari 2001, s. 162 i n.

sydiarną, wypełniało luki i nie mogło być sprzeczne w prawem obowiązującym w Rzymie. W art. 19 zostało postanowione, że *Eisque aedilibus dum ne quit eorum omnium, quae supra scripta sunt, adversus leges plebis scita senatusve consulta edicta decreta constitutiones Augusti ... ius potestasque esto*. Zgodnie z art. 85 prawem nadrzędnym nad prawem lokalnym był edykt namiestnika prowincji.

Organem prawotwórczym w *municipium* byli dekurionowie, ale również prawo lokalne stanowili duowierowie i edylowie. W art. 31 jest mowa o uprawnieniu dekurionów do wydawania edyktów. W art. 49 jest mowa o *Duumviri ambo alterve, cum de ea re decurionorum conscriptorumve decretum factum erit*. ... Deuowierowie byli zobowiązani dekretem wydać postanowienie określające czas zawieszenia ich działalności publicznej ze względu na czas żniw. Była to ważna regulacja, bowiem w tym okresie nie można było zwoływać zgromadzeń ludowych, ani podejmować żadnych innych ważnych decyzji za wyjątkiem tych, które były podejmowane w Rzymie w analogicznym okresie.

9. WYMIAR SPRAWIEDLIWOŚCI

Polityka Rzymu wobec prowincji gwarantowała lokalnym społecznościom, zasadniczo miastom, wyjątkowo narodom, jak w przypadku Izraelitów, zachować uprawnienia sędownicze w sprawach mniejszych, związanych z codziennym życiem miasta. Jurysdykcja tych organów była równie kształtowana, tak że trudno jest stworzyć jednolitą koncepcję organizacji wymiaru sprawiedliwości na prowincji rzymskiej. Słusznie zatem pisał W. Bojarski: „Poznanie zakresu tej jurysdykcji jest bardzo trudne, żeby nie powiedzieć niemożliwe. Trzeba by zbadać akt ustrojowy każdej autonomii lokalnej, a w przytłaczającej większości te akty prawne nie zachowały się”²⁹.

---

²⁹ W. BOJARSKI, *Stosunki cesarskiego Rzymu z lokalnymi autonomiami w zakresie sądownictwa*, [w:] *Dzieje wymiaru sprawiedliwości*, pod red. T. MACIEJEWSKIEGO, Koszalin 1999, s. 14.

Organizacji wymiaru sprawiedliwości w Irni zostały poświęcone niektóre artykuły znajdujące się na końcu *lex Irmitana*. Znajdują się tam dość szczegółowe rozstrzygnięcia. W art. 84 została zakreślona właściwość sądu municypalnego oraz określone wyłączenia spraw. Opieka nad funkcjonowaniem sądów spoczywała w ręku duowirów. W art. 86 jest mowa o konieczności sporządzania listy sędziów oraz ich wyborze. Stąd podane są kryteria jakim winien odpowiadać kandydat na sędziego. Obowiązek wyboru sędziów i sporządzania ich listy spoczywał na duowirach. W art. 87 znajdują się uregulowania dotyczące sposobu wyboru sędzię przez strony z listy sędziów. Następnie w art. 88 jest mowa o wyborze wieloosobowego składu sądu – rekuperatorów, natomiast w art. 89 jest mowa o rodzajach sporów dla których należy mianować jednostkowych sędziów lub arbitrów a do jaki sporów należy mianować rekuperatorów oraz w jakiej liczbie. W art. 90-93 znajdują się uregulowania dotyczące kalendarza sądowego.

10. ZAKOŃCZENIE

Powyższa analiza tekstu jednej z ustaw municypalnych *lex Irmitana* pozwala przybliżyć starożytną koncepcję *municipium*, czy też inaczej mówić organizację lokalnej społeczności. Była ona wzorowana na elementach ustroju republikańskiego, z pewnymi jednak zmianami, wynikającymi z nowego systemu politycznego. *Municipium*, chociaż nie istniała w prawie rzymskim koncepcja osoby prawnej, funkcjonowała tak jak współczesna osoba prawna, tzn. posiadało własne organy i zadania, które były wykonywane przez te organy. Bliższa analiza postanowień ustawy z Irni ukazuje, że władze lokalne posiadały w określonym zakresie uprawnienia ustawodawcze, które były wykonywane przez dekurionów i duowirów. Dalej, szczególne zadania spoczywały na edylach, którzy odpowiadali za bezpieczeństwo na drogach, targowiskach i w teatrze. Charakterystyczne dla Starożytności było powierzenie władzom lokalnym wymiaru sprawiedliwości w niewielkim zakresie, a więc rozstrzygane były sprawy drobne, należące do kompetencji duowirów. Inne sprawy były rozstrzygane przez namiestnika prowincji.

Munera publica, czyli obowiązki publiczne, spoczywały przede wszystkim na *magistratus*, w Rzymie bowiem nie wypracowano koncepcji zadań przypisanych gminie jako takiej. W sumie jednak można stwierdzić daleko idące podobieństwo w zakresie zadań powierzonych lokalnym społeczności, zwłaszcza gminom, a tymi, które wynikają współcześnie z ustawy samorządowej.

TASKS OF *MUNICIPIUM* IN *LEX IRNITANA*.
STUDIES ON MUNICIPAL LAW IN ANCIENT ROME

Summary

The paper presents the tasks of *municipium* set in *lex Irnitana*. In particular it touches upon the questions of *munera publica* and the tasks of municipality, *cura annonae*, local security, duties connected with private transactions, legations, public cult, legislature and administration of justice.

The analysis of *lex Irnitana* provides an insight into the ancient concept of *municipium*, viz., structure of a local society. It shared some elements with the republican system, however, with alterations implied by the new political regime. Although the idea of legal personality was not known in Roman law, *municipium* functioned as if it was a legal entity: it had organs and duties. Further analysis of *lex Irnitana* shows that local authorities had, to some extent, a legislative power, which was exercised by *decuriones* and *duoviri*. *Aediles* were responsible for the security on roads, at bazaars and theatres. It is characteristic for the antiquity that local authorities had some judiciary power, and *duovirs* adjudicated in less significant cases. Other types of cases were adjudicated by the governor of a province.

Munera publica, that is public duties, were performed by the magistrate, since in Rome the idea of tasks of municipality was not known. It is possible to ascertain that there is a significant similarity between the range of tasks of local societies, especially municipalities, in Rome and the duties set forth in contemporary self-government bills.